

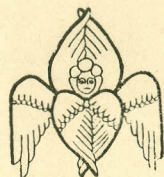
ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI

Szerkeszti: FITZ JENŐ

B. sorozat 18. sz.

FARKAS GÁBOR

SEREGÉLYES PARASZTSÁGA
A XVIII. SZÁZADBAN

1959

SZÉKESFEHÉRVÁR

Németre fordította
ÁRVAI JÁNOS

Kiadja

a székesfehérvári ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM (Székesfehérvár, Ságvári Endre tér 3). Készült 2000 pl.-ban. A kiadásért felelős dr. Fitz Jenő múzeumigazgató.

A Rákóczi szabadságharc leverése után következő időszak a magyar nagybirtokososztály számára kedvező gazdasági feltételekkel kecsegtetett. A mezőgazdaság terményfeleslege Ausztriában, de az állandó hadsereg felállítása után az országban is piacot talált. A nagybirtokosok arra törekedtek, hogy minél több természetbeni szolgáltatást kapjanak jobbágyaiktól. A piacra termelt árugabona szaporítását szolgálta az is, amikor a földesúr a majorsági földek növelésével a jobbágytelkek csökkentését idézte elő. Mindkét folyamat — jobbágyterhek növelése, a telkek csökkentése — általánossá vált a XVIII. század második negyedében. Különösen a dunántúli birtokososztály — piac közelsége miatt — a meggazdagodás reményében vetette magát árutermelésre. A Fejér megyei uradalmakban is meglehetősen erős volt a jobbágytság kisajátítása. Vizsgáljuk meg a seregélyesi uradalom helyzetét abból a szempontból, hogyan ment végbe a földesúri földek növelése a jobbágytelkek kisajátítása folytán, hogyan növekedett a jobbágytság terhe a földesúr kapzsisága következtében.

Seregélyes mint mezőváros szerepelt a XVIII. századi összeírásokban. Lakói örökös jobbágyok. Nem rendelkeztek azzal a látszatjoggal sem, hogy elhagyhatják földesurukat. A mezővárcs tulajdonosa Vázsonykői Zichy gróf, a XVII. század közepén telepedett meg, s birtokolta a mezőváros tízezerholdas határát.

A XVIII. század elején az örökös jobbágyok meghatározatlan terheivel találkozunk. A földesúri szolgáltatásoknál még a szokásjog élt. Csakhogy szokásjogot igen tágra lehet értelmezni, ahogy a konjunktúra és szükséglet kívánja. A földesúr tehát ezen utóbbiak szerint követelte a robot, a pénz és a természeti szolgáltatásokat. A jobbágyterhek három fajtája élesen elhatárolható, de az egyes szolgáltatásokon belül annak számtalan fajtája előfordul. Éppen ez mutatja, hogy a jobbágyterhek emelkedtek a kellő alkalmakkor. Régi szokásjog szerint minden egésztelkes jobbágy évi 4 forintot, a féltelkes 2, a negyedtelkes 1 forintot fizetett a földesúrnak.

A pénzszolgáltatásnak ez a formája elviselhető. Azonban ha a természeti szolgáltatás megváltását tekintjük — egy pénztelen világban —, jelentős megterhelések lehetünk tanúi. A „*konyhára való vaj helyett átallyában fizetett az egész helység*” 50 forintot, „*tűzre és épületekre való jáért pedig — mivelhogy szabadon engedtetett szükségökre az erdő — fizettek 100 forintot.*”¹²

A terményszolgáltatás, az ú. n. „igaz kilenced” nem megfizethetetlen. Ugyanis „*bevett szokások szerint kilencedet adtak búzából, árpából, zabból, bárányokból és borból.*”¹³ ... de ami még az igaz kilenceden kívül terhelte a jobbágyot — meghatározatlan ajándékok sora — volt nehéz teher a jobbágyság vállán. Egy összeírás megemlíti, hogy az ajándékozás régi szokás. Ezek a „*konyháralalók*” vagyis élelmiszerek. Az egész teljes jobbágy ajándékképpen évente 4 csirkét és negyven tojást szolgáltatott. Más szolgáltatásokról, mint régóta fennálló szokásról, így emlékeznek meg:

„A Méltóságos uraság aratóinak...sütő főző asszonyainak fizetett (t. i. mezőváros) 10 forintot, és ugyanazon képes aratókat, kik körülbelül negyvenen lehettek, a Helység főzelékhez szükséges szalonnával, vajjal, ecettel, borsóval és lencsével tartotta.”¹⁴

Érdekes az 1768-as Ideáliában⁸ tagadják, hogy náluk bármiféle ajándékozás szokásban lett volna. Magyarázata az, hogy ismerték az ajándékozásnak ezt a formáját, de mivel az úrbérrendezésnél figyelembe vették az eddigi terheket a helyi szokásokkal együtt, nem akarták, hogy ezek is törvényes teherré váljanak.

Az egyre jobban terjeszkedő majorsági föld megművelésére a földesúr csak a jobbágy munkaerőt tudja igénybevenni. Természetesen a robotnapok száma, ideje, nem meghatározott. Akkor veszi igénybe az uradalom a jobbágyokat, amikor neki tetszik, illetőleg a legsürgősebb munkák idején (aratás, szántás, kaszálás, nyomtatás). Súlyosbító körülmény, hogy több napig kell dolgozniok a földesúri földeken, míg saját munkájuk elmarad, vagy termésük tönkre megy. Következőekben emlékeznek vissza robotkötelezettségükre:

„A robotnak száma ki nem volt vetve, hanem amikor parancsolat érte a Helységet aszerént a bírák rendelték ki a robotot... robotjának számát senki sem tudhatta, minthogy fel nem iratta... amint pedig jól emlékeznek rá egész helyes hol négy, hol hat marhával, fél helyes pedig kettő összefogván úgy szolgáltak... szénahordáskor, szántáskor és gabonahordáskor. A fertályosok⁹ pedig csak gyalogmunkára applikáltattak.”¹⁰

A robotszolgáltatásnak is tehát különféle fajtáival találkozunk. Az ígásrobotot a fél és az egésztelkesek végzik, míg a negyedtelkes vagy zsellér csak gyalogrobottal tartozik szolgálni. A robot igen terhes formája a hosszú fuvar. Hosszabb ideig veszi el a jobbágy idejét, teszi

tönkre igásállatait. A seregélyesiek hosszú fuvarban Oroszvárig is eljárnak, szállítják a földesúr gabonáját és más terményeket. Az út több napos volt, s esztendőnkint több alkalommal is kötelezhatték őket az út megtételére. Az élénk táruzó jobbágyszolgáltatások terhes volta a jobbágyság elszegényedését vonta maga után, mert a földesúri terhek csak egy részét alkotják a jobbágyszolgáltatásoknak. A vármegyei közmunkák, a katonatartás és az állandóan emelkedő állami adók olyan terhet jelentenek a mezőváros jobbágyságának, amely a szigorúan kötött jobbágyvilágban csak gazdasági hanyatlást hozhatott maga után.

AZ 1767-ES ÚRBÉRRENDEZÉS HATÁSA A SEREGÉLYESI URADALOM JOBBÁGYAIRA

A Mária Terézia által kibocsátott urbárium az ország más uradalmához viszonyítva korán éri Seregélyest. Már a következő évben 1768-ban megjelennek a királynő hivatalos emberei a jobbágyok között, meghallgatják a jobbágyok képviselőit, az eddig szolgáltatott úrbéres terhekről, azokat írásbafoglalják, s a földesúrral karöltve rendezik az ezután fizetendő úrbéres szolgáltatásokat. Ez volt a seregélyesi örökös jobbágyok első írásbafoglalt urbárium. Nagy előnye, hogy a jobbágy-ság tudomására hozza az évente fizetendő szolgáltatásokat. Segített helyzetükön, noha sem az önkényeskedésnek, se a kizsákmányolásnak nem vetett gátat. De azzal, hogy írott törvényeik vannak, amire hivatkozhatnak — és hivatkoznak is — elindít a törvényesség útján olyan folyamatot, amely a jobbágyellenállásnak a későbbiekben igen széles lehetőségét adja meg. Mindenesetre az urbárium a legfőbb jobbágysárelmeket igyekszik orvosolni. Eltiltja a rendszertelenül alkalmazott robotot és elrendeli, hogy az évszakoknak megfelelően kell elosztani. Az egésztelkes jobbágyra heti egy nap ígásrobotot rendel el az urbárium. Megengedi azonban, különösen a fontos mezei munkák idején a robot dupla igénybevételét. Ilyen esetben a jobbágy egy héten két napot dolgozott a földesúrnak. Természetesen a dupla robotnapot az évi összrobotba kellett beszámítani. Az egésztelkes jobbágy ígásrobotban 52 napot, a féltelkesek pedig 26 napot szolgálnak. Intézkedik a zsellérek robotszolgáltatásairól is, a házzal bírók évi tizenyolc napot, a házatlan zsellérek pedig évi tizenkét napot szolgálnak, de csak gyalogosan. A gyalogrobot nem volt megbecsült munka. Ha például egy telkes gazda ígásrobot helyett gyalogrobotra megy, akkor duplán szolgálhat.

Fontos rendelkezés a hosszúfuvar ügyében hozott határozat. Kimondja az urbárium, hogy ellentétben az eddigi szokásokkal a hosszúfuvar évente egy alkalommal vehető igénybe, de csak két napi járóföld távolságnyira. A hosszúfuvar időtartama alatt minden költség a földesurat terheli. (vám, rév, harmincad, szállás, stb....)

Az urbárium kiadásának országsszerte fő célja volt, hogy állandó és szilárd adóalannyá tegye a magyar jobbágyságot. Ehhez azonban a jobbágytelkek végleges meghatározása és azok végleges fenntartása

volt szükséges. Az udvar azért arra törekedett az urbárium megalkotása alkalmával, hogy a jobbágytelkek változása csak a legritkább esetekben történjék. Ez a rendelkezés nagyon is a jobbágyság érdekeibe vágott, hisz régi törekvése, hogy telkében meghagyják. Az urbáriumig ugyanis állandó mozgásban van a jobbágytelkek nagysága és száma is. A földesúr tisztjei önkényesen elvették attól a földet, akik természeti csapás vagy más módon elveszítették ígásállataikat, s így nem teljesíthették az úrbéres szolgáltatásokat. Az 1768-as birtoktábla¹² már az urbárium után készült. Száznegyvenegy telkesjobbágyot sorol fel, akik 117 jobbágytelket bírnak összesen. Ekkor az egész jobbágytelekre 31 hold esik. A telkesek túlnyomó többsége féltelkes, egy gazdát találunk két egész telekkel, de az egésztelkesek száma sem ritka. A zsellérek közül 30-at találunk. Az utóbbiak száma a hetvenes években egyre növekedik.

Az 1768-as urbárium alapján világossá vált a földesúr előtt a jobbágy gazdasági ereje. Az egésztelkes jobbágy szolgáltatása a következőkből állott: 54 nap ígásrobot, vagy 108 nap gyalogrobot, 1 forint árenda. Ezt másképpen házadónak is nevezhetjük. 1 öl fa, amit a jobbágy vágott ki a közösen használt erdőben és szállított a földesúr kastélyához. 6 fonnyás (6 font kenderfonál) 1 icce vaj, 2 kappan, 2 csirke, 12 tojás.

Az urbáriumhoz a jobbágyok szép reményeket fűztek. Dicsőítették a királynőt, aki „egy parasztot nem adna száz úrért”. Az illúziók azonban hamar elszálltak. A rendelkezések sok helyen papíron maradtak, ahol pedig az urbárium megvalósítása napirendre került, ott a jobbágyság megrövidítése került az előtérbe.

A Zichy-uradalomban a jobbágyság lesüllyedését nem állíthatja meg. Folytatódik a jobbágyföldek szűkítése s ezzel párhuzamosan a majorsági földek növelése.

FÖLDESÚRI ÖNKÉNY A NAGYBIRTOK VÉDELMEBEN

Az uradalom tisztjei a jobbágyelöljárósággal karöltve deressel, korbacsal védik a földesúr érdekét. Olyan fejlődésnek leszünk tanúi, amely a jobbágyok közötti vagyoni differenciálódásnak, a gazdag szegény ellentétnek egyelőre primitív majd egyre jobban élesedő formáit mutatja. Az úrbérrendezés után lezárul a jobbágyság gazdasági gyarapodásának útja. Az út minden esetben csak lefelé vezethet, a zselléresedés felé. Sokan látják ezt a jobbágyok közül, s ezért görcsösen ragaszkodnak az urasághoz. Az uraságtól való félelem nagyobb, mint valaha. Nincs többé telek osztás. Viszont a meglévő telkek aprózódása törvényszerű jelenség lesz.

A földesúr éberem ügyel arra, hogy az úrbéres földekről pontosan teljesítsék a jobbágyszolgáltatásokat. Ha valamely jobbágy nem teljesíti akár a robotot, akár a terménykötelezettségét, a földesúr a telket más igával rendelkező jobbágyoknak adja át. Ezt a módszert nem tiltja már az urbárium sem. Számptalan jobbágycsalád taszítottatott teljes gazdasági romlásba. Egyre nagyobb lesz a földéhség a 70-es években. Nem telt el még tíz esztendő az úrbérrendezés után, amikor az úriszékhez tömegesen jönnek az instanciák,¹⁴ amelyben elveszett földjeiket kérik vissza.

Az 1776. június 5-én Seregélyesen megtartott úriszéken Barki Gergely panasolja, hogy 1773-ban már zsellérnek számították, házat nem is sorolják a telkesek közé. Ennek ellenére mégis elhajtják robotra a telkesekkel, sőt még a katonatartási adót is rávetik, holott annak fizetése csak a telkeseket terheli. Nyilvánvaló, hogy Barki Gergely zsellérsorba jutott. A falu előljárósága mégis olyan terheket ró rá, amelyet csak a telkesek fizetnek. Ezeket a terheket három évig behajtják a jobbágyon. Az úriszéken elmondja, hogy abban a reményben ment el robotra, talán visszakapja majd elvesztett földjeit. Az úriszék döntése sokat elárul, felmentik a katonatartási adó fizetése alól, sőt a telkesek minden kötelezettségétől mintsem — ahogy írja — „földet adtak volna”.¹⁵

A jobbágyok legnagyobb ellenségüknek mégsem a földesurat tartották, hanem a tisztartókat, az uradalom vezetőembereit és a maguk közül választott jobbágyelöljáróságot. A földesúr, mint jószágos pártfogó él a jobbágyok tudatában, aki csak jót akar a szegényeknek és megvédi őket a tisztartók önkényeskedéseivel szemben. Számptalan instancia tanúskodik erről. Az egyikben például így írnak:

„.....Kegyelmes Urunk alázatossan Nagyságodnak térdeirez esvén könyörgünk, hogy minekünk mind olyanoknak, kik Felséges Királyunkat, mind a Tekintetes Vármegyét, mind Kegyelmes Földes Urunkat mind eddig hűségesen, sőt tehetségünk felett szolgálni igyekeztünkstb.Kegyés és könyörgő szíve elé terjesztjük szükségünket Nagyságodnakstb.”¹⁶

Az alázatosság ilyen értelmű használata nem lehet őszinte. E kifejezések a földesúrtól való félelem legjobb megnyilvánulásai. Legtöbb esetben az uradalom tisztjei ellen panaszkodnak. Az uradalom és a mezőváros dolgozóinak réme Légrádi József kasznár, aki a legkegyetlenebb eszközökkel kényszeríti az uradalom törvényeit a dolgozókra. A legkisebb „hibáért” deresre húztatja, vagy megkorbácsolja a jobbágyokat, holott az 1767-es urbárium, az úrszéki ítélet nélküli megcsapatást vagy bírságolást eltiltotta. Ugyancsak az 1776. június 5-én megtartott úriszéken két panasz is elhangzik Légrádi ellen. Az egyik panaszos Monitor István örökös zaklatással vádolja a kasznárt. Néhány héttel az úriszék előtti hetekben történt, hogy a kasznár a mezőn rontott rá és csúnya káromkodások közepette ütlegetni kezdte. Talán az volt a baj, hogy a további ütlegek elől Monitor elszaladt. Ezért pünkösdi első napján, amikor örstrázsa volt a bakter mellett, a kasznár uradalmi hajdukkal megtámadta, megkötözve kalodába zárták, majd másnap reggelre deresre húzatta és

„oly kegyetlenül megveretett, hogy még ma is megtudom mutatni inaimon a helyét” — panasolta a szerencsétlen jobbágy. „Ilyen inneplésem volt nekem a midőn más jó lelkű Keresztyének békésen innepeltek”¹⁷ fejezte be instanciáját Monitor István.

Elhangzik az úriszék végzése is. Félelmetesen és nagyon is igazságtalanul. A panaszos megveretése jogos volt, mert szidta az uradalom egyik gazdatisztjét. A másik instancia Princzes Mihály ügyével foglalkozik. Pünkösdi napján szántott — írja —. Nincsenek igás állatai, ezért akkor tud dolgozni, ha más kölcsönadja igás állatait. A más lovaival ünnepnapon dolgozó jobbágy szemet szúr a határban sétálgató kasznárnak. Légrádi észreveszi, hogy az uraság zabjában is kár esett és ezt a kárt Princzessel fizettette meg. A tisztartó bekísérte az uradalomba, 8 Ft-ra bünteti és még deresre is húztatja, ahol „tizennyolc jóféle pálcaütést” kapott.

Az instanciának sokkal érdekesebb az a része, ahol a panaszos mentegeti magát. Az instanciát egy jobbágyértelmiségi ember írhatta, — mivel Princzes protestáns volt — valószínű, hogy a helybeli protestáns prédikátor fogalmazta. A protestáns lelkész tevékenysége — névszerint Komáromi János — régóta szemet szúrt a helybeli hatóságoknak. A jobbágyelöljáróság, az uradalom tisztjei, mint népvezért tartják számon.

S valóban a jobbágyszármazású Komáromi együtt is érez a néppel, s felhasználja a vallást is a jobbágyérdekek védelmében. A vallásnak ebben a században is nagy a társadalmi jelentősége. A kasznár kálvinista-ellenes kijelentést tett Princzesnek.¹⁸ A prédikátor és a kálvinista gyülekezet az uradalom részéről támadást látott ebben. Nem csodálkoztunk azon, hogy a fogalmazó a vallási tolerancia elvét bontogatja. Világosan kell látnunk azt is, hogy a vallás köntösébe takaródzó prédikátor a kálvinizmus védelme mellett ugyanolyan mértékben védi a jobbágyérdekeket is. A támadással a rendi világon, a földesúron, közelebről az uradalom vezetőin, de a jobbágyelőjáróságon is szeretne ütni. A tolerancia elvét a következőkben fejtegeti:

„Tekintetes Úr Széke! Felséges Asszonyunk a Hit és Vallásbeli egymásnak való szemrehányást tiltja... Soha a mi méltóságos Földes Urainktól ilyeneket, amilyeneket a mostani Kasznár Uramtól hallani és szenvedni kellett, sem nem hallottunk, sem nem szenvedtünk.”¹⁹

A zaklatások, törvénysértések, a zselléresedést mutatják. Az úriszékhez benyújtott instanciák a földjeikért könyörgő jobbágyok képét nyújtják elénk. Az úriszék pedig nem emel föl már senkit, aki egyszer a szegények számát szaporította. Biró Ferenc panasza a legjellemzőbb erre az esetre. Elmondja, hogy a hetvenes évek elején Alsószentivánba rendelték hosszúfuvarba. Útközben elkötötték egyik lovát. Hiába kerestette, még a földesúrhoz is fordult, de az kinevelte: „*Barátom, ahol a kötőféket megtalálják, a lovat is ott keresik*” — mondotta. — A ló elvesztése utáni idő tragédiát hozott a jobbágy portájára. Lovát pótolni nem tudta. Ökrei az 1774. évi marhavész alkalmával elpusztulnak. Így telke műveletlen maradt, de a kilencedet sem fizethette meg. Az uradalom ezért átadta Biró Ferenc földjét más, ígás állattal rendelkező gazdának. Így vált földtelen koldusszegény zsellérré egyik évről a másikra Biró Ferenc. Hiába könyörög a vármegyének, nem talál meghallgatásra. Igen találoán állapítja meg:

„Ilyenek a mostani idők Seregélyesen: a marhátlan szegény contribuens²⁰ embernek boldogtalan a sorsa. Így is lesz, ha csak a Tekintetes Úr Széke a szegény marhátlan embernek is ügyét atyai szívére fel nem veszi...”

Kéri vissza telkét:

„ámbar vonós marháim nincsenek, de a Méltóságos Uraságnak gyalogrobotosra is nagyon szüksége...”²¹

Az úriszék hajthatatlan. Kimondja, hogy Biró Ferenc elhanyagolta földjei megművelését, ezért földtől való megfosztása jogos volt. Nagy tanulság ebből az, hogy a földesúrnak nem kell már a gyalogrobot, mert

a felszaporodott zsellérség bőven ellátja a kézmunkás szükségletet. Viszont a megnagyobbodott majorsági földet csak a telkes jobbágyok ígásrobotjával műveltetheti meg. Szintén az állatvérszéből kifolyólag taszítják zsellérsorba Tomaji Istvánt is. Csakhogy Tomaji nem nyugszik bele az úriszék ítéletébe. A vármegyéhez fellebbez. Tomaji típusa az ellenálló, a felsőbbiség akarataiba bele nem törődő, s a szegénységből kijutni szándékozó jobbágy. Vezére lesz a falu elégedetlenjeinek. 1777-es esztendő az az év, amikor a falu két táborra oszlik. Az elégedetlen zsellérek élén Tomaji áll, akit gyűlöl a falu előjárósága és az uradalom vezetősége. A bírák lázítóknak nevezik, sőt egy alkalommal „anarchikus tevékenységéért” a deresen meg is csapatták. A deresen sem tudták megtörni és tovább folytatta „láztató munkáját”. Az uradalom tisztjei „nyakas kurucnak” hívták, aki kedvét leli abban, ha „*árthat a felsőbbiségnek*”.

A földesúr tábora az uradalomtól függő elemekből, s a gazdagabb földes jobbágyokból áll. E tábor vezére a jobbágyok között az uradalom kedvence, Ormándi János bíró. Gógös, elbizakodott, a jobbágyság zsírján élő nagygazda. Amint az 1777-es év úriszéki irataiból kiderül, már 12 esztendeje nem számolt el a község pénzével. Megemlíti a jobbágyok, hogy 1200 forintot jogtalanul magánál tart. Mégis egy ízben, amikor a legelőről három ökröt elkötöttek, a bíró arra hivatkozva, hogy a községnek nincs pénze, az ökrök árát a „szegénységen” executio²² útján vették meg, holott a szegénység semmiéke oka nem volt”. Ormándi basáskodó féktelen terrorja félelemben tartja az embereket. Tomaji így jellemzi.

„Félek Ormándi Jánostul, jobban mint a Méltóságos Földesuraságotul...”

és joggal is félt tőle, mert egy gyűlésen kijelentette, hogy „*én vagyok itt a gróf*”. Légrádi kasznárról sem különb a véleménye:

„Rettegek Kasznár Uramtól is, mert amit a szegénységgel cselekszik, nem kellene még a pogánysággal sem.”²³

A földesúri tábor vezetői hatalmukat csak a megfélemlítéssel tudják gyakorolni, s a szegénység egyelőre még engedelmeskedik.

AZ 1780-AS ÚRBÉRRENDEZÉS

A hetvenes években világossá vált, hogy az uradalom érdekei az elsődlegesek. Ezt különösen a majorsági földek növelése mutatta meg világosan. Ez lesz a legfontosabb feladat továbbra is, de az időjárás viszontagsága, az állatvész, gondolkodóba ejtik az uradalmat is. Mindenkit nem taszíthatnak zsellérsorba, ki szolgálna akkor ígásrobotot? Ki művelné meg az egyre növekvő majorsági földet? Az állatvész megtizedeli a földesúr ígásállatait is. Az uradalom korszerű gazdálkodást a normális viszonyok között sem tudott kialakítani. A bérmunkások alkalmazásához hiányzott a pénz. Az állatvész után a majorsági földek egy részét kénytelen volt parlagon hagyni. Ezért a majorsági földek egy részét ismét jobbágytelekké kívánja átalakítani. Így az úrbérrendezés után tizenkét évvel ismét úrbérrendezésnek leszünk tanúi. Ez azonban nem érinti az egész és fél telkeseket, hanem csak a negyedtelkeseket. Ezekre viszont féltelket írtak. Néhány évvel ezelőtt örültek volna a földnek. Most a tisztartónak fenyegetések és megfélemlítések közepette sikerült a sessiók²⁴ ráiratása a negyedtelkesekre.

Tiltakozásuk oka az állatvészből származó kárból következik. A meglévő negyedtelkükn is csak ügyel bajjal dolgoztak. Normális gazdasági viszonyok közepette a több föld a felemelkedést jelentette volna. Most a megnövekedett terhet, a nagyösszegű adót. Ezért van a nagy tiltakozás. Az uradalom tisztjei durván letorkolják őket: „*Ha fertály sessioról tudnak szolgálni, tudjanak a fél sessioról is*”. Kétségbeesésükben a Fejér megyei főispánhoz fordulnak bajuk orvoslása ügyében:

„Az elmúlt esztendőben minden magunk igyekezete nélkül urbarialis regulatio alá vettetvén nálunk Szent Márton tájban Úr-Széke tartatott, melyben sokunknak közülünk akarattok ellenére fél sessio reájuk iratott... annak előtte sem volt felvállalásához kedvünk, mert tehetetlenek lévén azon terheknek elviselésére”...

Az erőszakosan rájuk kényszerített telkeket sokan nem művelik meg, de az uradalom a parlagon hagyott földek után is követel szolgáltatásokat.

Kéri a főispánt, hogy ezektől a jogtalan terhektől szabadítsa meg őket:

„...ezen tehetségünk felett való terhektől megszabadítani méltóztasson, mert csaknem mindnyájan marháinknak elhullásával, legtöbben pedig ezen szűk időnek mostohaságával Istentől példásan meglátogattatunk... gyalogosan kelletik szolgálni...”

s ha most a gyalogrobot elvégzésére kötelezik őket, akkor:

„magunknak alig jut valami kevés időnk, melyben magunkra cselédünkre kereshessünk.”²⁵

A főispán nem orvosolja a negyedtelkesek panaszát, hiszen egyhúron pendül a Zichy gróffal. Így az 1780-as úrbérrendezés maradt a végleges. Ez adta meg a falu XIX. századi fejlődését. A kialakult 79 jobbágytelek már nem változik. A földesúr tesz ugyan néha kísérletet a XIX. század első felében, hogy majorsági földdé nyilvánítson egyes jobbágyok által használt földterületeket. Ezek a kísérletek a falu lakóinak makacs ellenállásán meghiúsulnak. A jobbágyság számban gyarapszik, a telkek darabolódnak. Az 1822-es úrbéres összeírás²⁷ a megszorított negyedtelkesek a házas és házatlan zsellérek egyre növekvő számát mutatja.

JEGYZETEK

1. Székesfehérvári Állami Levéltár (Fejér megye levéltára) Urbéri ügyek. Seregélyes. Idealia 1768.
2. U. o.
3. U. o.
4. T. i. a mezőváros összes jobbágysága.
5. Sz. Á. L. Fejér megye lt. Urbéri ügyek. Seregélyes. 1768.
6. Az ügyirat neve.
7. Egésztelkes.
8. Negyedtelkes.
9. Alkalmaztattak.
10. Sz. Á. L. Fejér megye lt. Urbéri ügyek. Seregélyes. 1768.
11. U. o. Urbárium Seregélyes, 1768.
12. U. o. Tabella Possessionis Seregélyes. 1768.
13. U. o.
14. Kérelem.
15. Acta politica 1776. Seregélyes. Sz. Á. L.
16. U. o.
17. U. o.
18. „..... azt a pogány kálvinyista lelket”. Idézet u. o.
19. Sz. Á. L. Fejér megye lt. Acta politica 1776. Seregélyes.
20. Adózó.
21. Sz. Á. L. Fejér megye lt. Acta politica 1776. Seregélyes.
22. Végrehajtás.
23. Sz. Á. L. Fejér megye lt. Acta politica 1776. Seregélyes.
24. Tellkek.
25. Urbérrendezés.
26. Cseléd alatt itt családot értünk.
27. Urbarialis conscriptio 1822. Sz. Á. L. Fejér megye lt.

Die Gemeinde Seregélyes im Komitat Fejér war im XVIII. Jahrhundert ein Marktflecken. Ihre Umgebung, die sich auf 1000 Katastralgemeinden erstreckte, war im Besitze der Grafen von Zichy. Die Fronbauer des Marktfleckens bestellten noch in der Mitte des Jahrhunderts an zahlgemäss noch nicht festgestellten fronpflichtigen Tagen den Boden, der damals im Begriffe war, ein Allodialgut zu werden. Die in den Kriegsjahren der Habsburgmonarchie aufblühende Getreidekonjunktur wird von den Grossgrundbesitzern ausgenützt, sie vermehren ihre Meiereigüter. Die Belastung der Fronbauern wird durch Fronarbeit, Geld- und Getreideabgabe erhöht, die Frongüter werden aber verringert. Das urbariale System Maria Theresias bringt keine Erleichterung bezüglich der Frondienste, es sanktioniert nur das schon bestehende Urbarium. Laut einer Besitztabelle aus dem Jahre 1768 besitzen 141 Fronbauern mit ganzen, halben, viertel, bzw. achteil Frongut insgesamt 117 Frongüter. Die Zahl der Knechten ist 30. Die gewaltsame Besitzergreifung der Gutsherren hörte auch nach der Regelung des Urbariums nicht auf. Der Besitzer entriss in den Sessionen des Patrimonialgerichts den Fronbauern allmählich ihre Frongüter, wenn sie ihren Urbarialpflichten in vollem Masse nicht nachkommen konnten. Die infolge der Dürre in den siebziger Jahren auftretende Viehseuche nimmt den Viehbestand des Grundbesitzers hart mit. Dieser zwingt in 1780 den Viertelteil-Frongütler zur Übernahme eines Teiles der herangewachsenen Meiereigüter. Er lässt den Protest der Fronbauer ausser Acht und zieht die Urbarialleistungen jenes Landes des Bodens, den er ihnen mit Gewalt zuschreiben liess, schonungslos ein.

ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI

Szerkeszti: FITZ JENŐ

MEGJELENTEK :

A. (tudományos) sorozat: Tanulmányok Fejér megye multjából

1. Wathay Ferenc Énekeskönyve	50 Ft.
2. <i>Fitz Jenő</i> : Kiadatlan Hercules domborművek Fejér megyében	2 Ft.
3. <i>Fitz Jenő</i> : A székesfehérvári Budai külváros középkori templomai	3 Ft.
4. <i>Fitz Jenő</i> : Hercules-kultusz eraviszkusz területen	3 Ft.
5. <i>Somogyi Árpád</i> : A vladimiri Istenszülő ikon XV. századi másolata Székesfehérvárt	3 Ft.
6. <i>Solymos Éde</i> : Rekesztő halászat a Velencei tavon	3 Ft.
7. <i>Fitz Jenő</i> : A Fejér megyébe hurcolt római kövek kérdéséhez	3 Ft.
8. <i>Fitz Jenő</i> Zur Frage der kaiserzeitlichen Hügelgräber in Pannonia Inferior	3 Ft.

B. (népszerű) sorozat: Múzeumi Füzetek

1. <i>Fitz Jenő</i> : Csókakő vára (2. kiad.)	1 Ft.
2. <i>Fitz Jenő</i> : A székesfehérvári középkori bazilika (2. kiad.)	3 Ft.
3. <i>F. Petres Éva</i> — <i>Fitz Jenő</i> : Fejér megye rövid története I.	3 Ft.
4. <i>Fitz Jenő</i> : Séta a régi Székesfehérvárt	3 Ft.
5. <i>Radetzky Jenő</i> : Székesfehérvár madárvilágáról	2 Ft.
6. <i>Stigler István</i> : Székesfehérvár nyomdászatának 150 éves története	3 Ft.
7. <i>Fitz Jenő</i> : Török erődítések Fejér megyében I.	2 Ft.
8. <i>Fitz Jenő</i> : Török erődítések Fejér megyében II.	2 Ft.
9. <i>Fitz Jenő</i> : A sárkeszi mithraeum	1 Ft.
10. <i>Juhász József</i> : Székesfehérvár ostroma 1490-ben	2 Ft.
11. <i>Fitz Jenő</i> : A középkori Székesfehérvár	3 Ft.
12. <i>Fitz Jenő</i> : Végyvári harcok Fejér megyében	3 Ft.
13. <i>F. Petres Éva</i> : Mészöly Géza	1 Ft.
14. <i>Wathay Ferenc</i> : Székesfehérvár veszéséről való história	2 Ft.
15. <i>Fitz Jenő</i> : Régészeti kutatások Fejér megyében	2 Ft.
16-17. <i>Környei Elek</i> : Beethoven Martonvásáron	7 Ft.
18. <i>Farkas Gábor</i> : Seregélyes parasztsága a XVIII. században	3 Ft.

C. sorozat: Székesfehérvári Szemle

10. kötet, 1955. év

D. sorozat: Katalógusok

1. <i>Fitz Jenő</i> : Vezető a középkori romkertben	elfogyott
2. Vezető az István Király Múzeum kiállításáiban	1 Ft.
3. Kassák Lajos képkiallítása	1 Ft.
4. Leonardo da Vinci kiallítás	elfogyott
5. Vincent Hloznik kiallítása	elfogyott

6. Nyergesi János kiallítása	elfogyott
7. III. Országos Tanuló Rajzkiállitás	elfogyott
8. Gadányi Jenő kiallítása	1 Ft.
9. A Fejér megyei képzőművészek kiallítása 1957	1 Ft.
10. Szalai Zoltán kiallítása	1 Ft.
11. Nagy Ödön emlékkiállitás	1 Ft.
12. A Fejér megyei képzőművészek kiallítása 1958	1 Ft.
13. A Martonvásári Beethoven Múzeum	3 Ft.
14. Dunántúli képzőművészek kiallítása	4 Ft.
15. Kiállitás a régi orosz iparművészet magyarországi emlékeiből	3 Ft.

E. sorozat: A Fejér megyei múzeumok évi jelentései

1. 1955. év	3 Ft.
2. 1956. év	3 Ft.
3. 1957. év	3 Ft.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

A. (tudományos) sorozat: Tanulmányok Fejér megye multjából

9. *F. Petres Éva*: Neolithic Graves at Bicske
 10. *Schoen Arnold*: Újabb adatok Székesfehérvár fontosabb műemlékeihez

B. (népszerű) sorozat: Múzeumi Füzetek

19. *Pesovár Ferenc*: Fejér megyei népi táncok. I. Alapi táncok

Az ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI Fejér megye történetére, műemlékeire, néprajzi és természettudományi kincseire vonatkozó tudományos (A. sorozat és Székesfehérvári Szemle), népszerű (B. sorozat) és múzeumi vonatkozású (D. és E. sorozat) tanulmányokat közöl.

A KÖZLEMÉNYEK A., D. és E. sorozatai csak az István Király Múzeumban kaphatók (Székesfehérvár, Ságvári Endre tér 3). A B. sorozat (Múzeumi Füzetek) újságvavilonokban és a Könyvterjesztő Vállalat antikvár boltjaiban is megszerezhetők. Az A. (Tanulmányok Fejér megye multjából) és a B. (Múzeumi Füzetek) sorozatok előfizetés útján is megrendelhetők az István Király Múzeum 142 535—906 számú csekkzámlájára történő befizetéssel. A meghatározatlan időközönként megjelenő füzetek előfizetése 6—6 számra szól.

A. (tudományos) sorozat: Tanulmányok Fejér megye multjából

2—7. szám	18 Ft.
8—15. szám	18 Ft.

B. (népszerű) sorozat: Múzeumi Füzetek

1—6. szám	12 Ft.
7—12. szám	12 Ft.
13—18. szám	12 Ft.
19—24. szám	12 Ft.

A Múzeumi Füzetek (B. sorozat) előfizetői a múzeumi vezetőket (D. sorozat) és a Fejér megyei múzeumok évi jelentéseit (E. sorozat) illetményzámként megkapják.

